

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 11, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338.45

*М. В. Костромський,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту ПВНЗ «Інститут ділового адміністрування», м. Кривий Ріг*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

*Maxim V. Kostromskyi,
senior lecturer in finance and credit at Private Higher Educational Establishments "Institute of Business Administration", Kryvyi Rih*

MECHANISM OF INNOVATION AND INVESTMENT POLICY IN AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

В статті розглянуто правове, наукове та фінансове забезпечення інноваційно-інвестиційної політики. Визначені фактори, які призвели до погіршення інвестиційного клімату в аграрній сфері. Автором надані рекомендації щодо шляхів вдосконалення діючого механізму державної інноваційно-інвестиційної політики підприємств аграрної сфери економіки.

The article studies legal, scientific and financial support of innovation and investment policy. The factors that led to the deterioration of the investment climate in agriculture are defined. The author recommends farm firms the ways for improvement of the current mechanism of innovation and investment public policy in the agricultural sector.

Ключові слова: *аграрна сфера економіки, державна інноваційно-інвестиційна політика, правове забезпечення, наукове забезпечення, фінансове забезпечення, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції.*

Keywords: *agrarian sector of the Economy, the state of innovation and investment policy, legal support, academic support, financial security, competitiveness of agricultural products.*

Постановка проблеми. Аграрна сфера економіки – є одним з найважливіших елементів економічної системи України, що визначає місце національної економіки у міжнародному поділі праці, динаміку її конкурентоспроможності тощо. Тож основним завданням сучасної державної економічної політики є розробка та здійснення заходів із прискорення розвитку аграрної сфери економіки. На жаль, на сьогодні фінансово-економічний стан аграрного сектору і рівень його розвитку в умовах ринкових перетворень зазнав значної руйнації. Зазначені обставини зумовлюють проведення державою активної політики по забезпеченню фінансової стабілізації підприємств та зміцненню їх фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам державного регулювання, формування і реалізації інвестиційної політики, становлення економічного механізму інвестиційної діяльності в сільському господарстві України присвячені наукові праці багатьох вчених - економістів, зокрема К.С. Берестового, О.Г. Бобрової, О.А. Бондаренка, О.П. Бондарчука, С.О. Гуткевич, О.В. Кристалного, П.Т. Саблука, Ю.В., О.М. Дуфенюк, М.І. Кісіля, М.М. Кропиво, В.В. Ковальова, М.Ю. Коденської, Г.П. Лайка, О.М. Могильного, Г.М. Підлісецького, Г.А. Сеніної, А.В. Чупіса, В.С. Шебаніна та ін.

Проблеми інноваційної політики розглядалися в роботах В.М. Гейця, М.Ю. Коденської, О.В. Кристалного, В.В. Россохи, Ю.В. Яковця, П.І. Федулової, І.О. Галиця, С.А. Володіна, В.Г. Чабана, Г.Є. Мазнева та ін. Проте ряд питань все ж залишаються недостатньо розв'язаними, зокрема щодо побудови ефективно діючого механізму державної підтримки аграрного сектору України в умовах ринкових перетворень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження діючого механізму державної інноваційно-інвестиційної політики підприємств аграрної сфери економіки та надання рекомендацій щодо шляхів його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Недоліки економічної політики останнього десятиріччя проявились щодо агропромислового комплексу, особливо сільського господарства: відбулось відставання аграрного сектору від інших галузей народного господарства за ключовими технічними, економічними й організаційними параметрами. Сільське господарство потрапило до жорстких цінових диспропорцій, втратило постійні канали збуту своєї продукції та придбання матеріально-технічних ресурсів. В результаті відбулось порушення обороту фінансових ресурсів галузі за всіма основними параметрами – зокрема, отримання виручки від реалізації продукції та залучення кредитів й інвестицій, а також отримання державної фінансової підтримки [3, с.56].

Для усунення даних недоліків потрібно розробити ефективний механізм державної інноваційно-інвестиційної політики здійснення відповідних процесів в аграрній сфері економіки. Державна інноваційно-інвестиційна політика включає в себе багато складових. На наш погляд, можна виділити три основних складових, на яких ґрунтуються основні засади формування інноваційно-інвестиційної політики (рис. 1).

Рис. 1. Основні складові, на яких ґрунтуються засади формування інноваційно-інвестиційної політики

Важливою складовою інноваційно-інвестиційної політики є правове забезпечення. Численними Законами та підзаконними актами, в Україні була створена досить ґрунтовна нормативно-правова база, якою передбачалось не тільки загальна орієнтація на інноваційний розвиток економіки, але й окреслювались основні механізми втілення в життя такого курсу державою. Проте реальне включення в дію більшості цих механізмів в Україні не відбулося.

При цьому Верховна Рада України, на жаль, не виявила достатньої послідовності: затвердивши законодавчо норми прямої дії, вона легко погоджувалась з пропозиціями виконавчої влади про призупинення дії відповідних статей законів, спочатку тимчасово, а потім і вилучення їх повністю. Таким способом, більш ніж наполовину було вихолощено закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» – реально діють з нього лише статті про пенсійне забезпечення науковців.

Ще більш драматична історія Закону України «Про інноваційну діяльність». Після вилучення з нього статей 21 та 22 він практично втратив свій сенс і по суті перетворився на чисто декларативний документ, в якому визначається певна термінологія і розповідається про поширені в світі механізми впливу держави на інноваційні процеси, але жоден з цих механізмів реально не запроваджується. Можливо, спроба організувати підтримку й стимулювання всіх без винятку інноваційних проектів, закладена в першій редакції закону, була дещо передчасною. Тому ми пропонуємо звизити її дію до підтримки пріоритетів, бо без цього Закон може виконувати роль лише навчального посібника для студентів.

На превеликий жаль, у таку ж нікому не потрібну імітацію реальної справи перетворилося визначення пріоритетних напрямів науково-технічної та інноваційної діяльності і формування та реалізація державних науково-технічних програм (механізму формування інноваційних програм нашим законодавством взагалі не передбачено). Сама ідея формування на конкурсних засадах державних науково-технічних програм, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні, була скомпрометована вже тим, що на їх виконання Мініфіном виділялась неприпустимо мала частка коштів від загального фінансування науки. Тобто насправді вони ніяк не відповідали самому поняттю «пріоритетні». Суттєві нарікання викликали також процедура визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та тематичної спрямованості програм. Механізми формування і реалізації ДНТП, незважаючи на те, що в них вперше був реалізований прогресивний конкурсний підхід до вибору проектів, практично відійшли від вимог програмно-цільового підходу, а тому не давали можливості скористатися перевагами такого підходу.

Життя показало, що для жодного з численних урядів нашої держави визначені Верховною Радою України пріоритетні напрями насправді пріоритетами не були. Тобто, ніякої реально значимої політики пріоритетів науково-технологічного розвитку за роки незалежності в Україні не було. Визначені законом пріоритетні напрями розвитку науки і техніки жодним з урядів нашої держави не сприймалися як пріоритети своєї діяльності – в кращому випадку вони позиціонувалися як деяка внутрішня справа Міністерства науки і технологій, потім – як один із не дуже істотних напрямів діяльності Міністерства освіти і науки України.

Таким чином, нині діюча законодавча база науково-технологічного та інноваційного розвитку, незважаючи на значні зусилля, витрачені на її розробку, не відповідає сучасним вимогам і практично не впливає на темпи такого розвитку. В ній лишаються не вирішеними питання: стимулювання інноваційної діяльності та витрат на наукові дослідження і розробки, формування інноваційних венчурних фондів, реалізації політики інноваційних пріоритетів держави, використання для цього можливостей і переваг програмно-цільового підходу. Втілення в життя Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізації них викликів вимагає істотного вдосконалення законодавчої бази та розробки нового системного нормативно-правового і організаційно-методичного забезпечення (рис. 2).

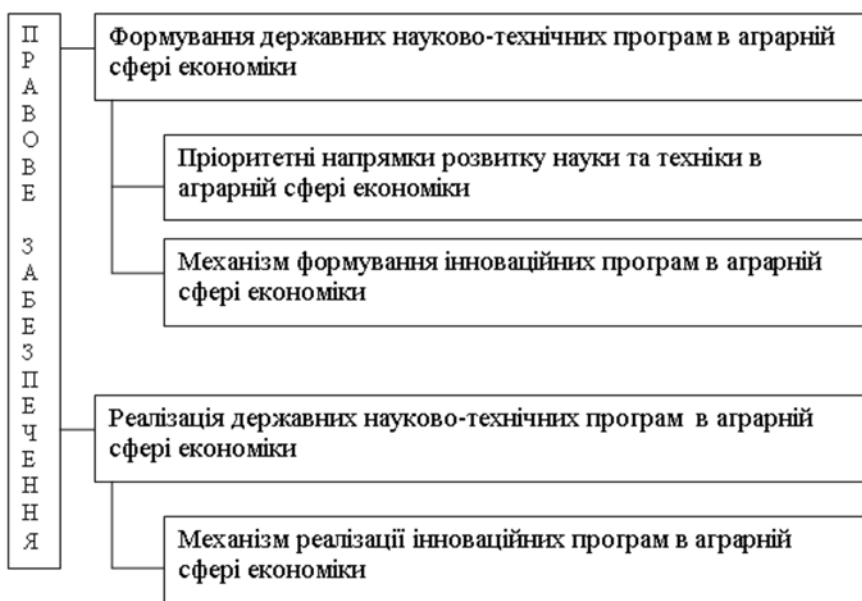

Рис. 2. Механізм правового забезпечення інноваційно-інвестиційних процесів в аграрній сфері економіки

Нормативна база є фундаментом в управлінні інноваційно-інвестиційними процесами. За роки переходу до ринкових відносин було складено відповідну законодавчу базу в галузі інвестиційної діяльності, яка відіграє позитивну роль у розвитку інвестиційних процесів у країні. Основні її недоліки в тому, що вона розкриває не всі сторони інвестиційної діяльності, дуже швидко змінюється, саме тому вона є не удосконаленою. Усе це одна з причин слабого припливу інвестицій в цілому в економіку України та в окремі галузі економіки.

Другою складовою інноваційно-інвестиційної політики є фінансове забезпечення.

Складність процесу «входження» аграрного сектору у ринкову економіку призвели до значних проблем, серед яких: проблеми реструктуризації, пов'язані з трансформацією форм власності суб'єктів аграрного сектору економіки, руйнація фінансово-господарських зв'язків; труднощі фінансово-економічного забезпечення, пов'язані з дефіцитом, відсутністю ефективного кредитування тощо, що конче необхідно для виходу аграрного сектору з кризи та ін.

В результаті – слабка інвестиційна привабливість реального сектору агропромислового комплексу, недостатній обсяг інвестицій саме в аграрну сферу економіки, що пов'язано з її низькою дохідністю, довготривалим циклом окупності та високим рівнем ризиків; її нестабільне фінансове становище і стало причиною гальмування інвестиційних процесів в аграрному секторі та призвело до інвестиційної кризи.

Фактори, які призвели до погіршення інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки, такі:

- зменшення припливу фінансових ресурсів у галузі комплексу (зменшення виручки від реалізації продукції), що пов'язане з погіршенням платоспроможності, а отже і зменшенням попиту населення на продукцію;
- додаткове зменшення доходів вітчизняних виробників через велику частину імпоротної продукції на внутрішньому ринку держави (звуження ринку збуту);
- проведення в короткий термін повної перебудови всієї системи бюджетних відносин, відмова від державної підтримки аграрної сфери економіки без компенсації фінансових втрат виробникам продукції;
- збереження монополізованої структури та торгівельного промислового сегменту аграрного сектору економіки та відсутність ринкових механізмів, які регулюють цінові взаємовідносини сільськогосподарських, переробних, торгово-закупівельних та ресурсовиробничих організацій, що призвело до зростання цінового диспаритету та погіршення фінансово-вартісних пропорцій міжгалузевого обміну (дисбаланс між доходами та витратами);

- незавершеність процесів земельної реформи та інституційних перетворень у сільському господарстві та в суміжних галузях аграрного сектору економіки.

Щорічне зростання рівня інфляції в Україні погіршує можливості кредитування аграрної сфери економіки, а банкрутство частини банків – скоротило вірогідність повернення раніше виданих коштів та поповнення ресурсів. Стан державного бюджету не дозволяє забезпечити необхідний рівень підтримки виробничої активності в аграрному секторі економіки [3, с. 43].

В результаті, за сучасних умов формування інвестиційних процесів в аграрному комплексі виникли складнощі:

- 1) наявність кризових факторів загального макроекономічного характеру;
- 2) нестабільність економічних процесів у перехідній економіці;
- 3) відсутність відповідних політичних та економічних гарантій для іноземних інвестицій;
- 4) більш висока ефективність вкладення капіталу в інші сектори вітчизняної економіки;
- 5) недосконала та нестабільна податкова система;
- 6) в умовах СОТ в країну збільшується імпорт багатьох видів продукції, що традиційно виробляються в Україні.

На теперішній час в агропромисловому комплексі склався специфічний вид розширеного виробництва, який характеризується переважанням більш простих технологій, нестійкістю основних фінансових та виробничих параметрів, нестачею фінансових ресурсів навіть на просте відтворення.

На нашу думку, в цій ситуації безпосередні виробники не мають можливості самостійно поліпшити ситуацію в інвестиційній сфері, оскільки основні резерви фінансового оздоровлення агропромислового виробництва знаходяться поза межами компетенції та економічної відповідальності агровиробників. Вирішення існуючих проблем в аграрному секторі економіки потребує комплексного розгляду та вирішення, оскільки вони взаємопов'язані та взаємозумовлені, і можливі за впливу держави з використанням як її фінансових та матеріальних ресурсів, так і нематеріальних чинників.

А поки що існуюча система фінансового забезпечення галузі не забезпечує потребу в фінансових ресурсах. Самі сільськогосподарські товаровиробники не спроможні компенсувати дефіцит грошових коштів для забезпечення нормальних пропорцій не лише розширеного, а й простого відтворення.

Виходячи з прогнозних параметрів виробництва сільськогосподарської продукції та консолідованої величини витрат на її виробництво, можна вважати, що обсяги залучень коштів для забезпечення запланованого приросту виробництва агропромислової продукції повинні становити щорічно не менше 10 % (десяти відсотків) видаткової частини державного бюджету. Але, навіть при досягненні зазначеного рівня ці показники будуть значно меншими від середньоєвропейського рівня.

Для вирішення цього завдання необхідне поступове зростання рівня фінансування операційної та інвестиційної діяльності аграрних підприємств. Для цього необхідно здійснити заходи макроекономічного характеру щодо розширення місткості внутрішнього продовольчого ринку, підвищення купівельної спроможності населення, забезпечення умов для рентабельного ведення виробництва, суттєвого зниження числа збиткових підприємств, скорочення нетоварної частини виробництва та обсягів безгрошових (бартерних) розрахунків, а також організації сучасної системи фінансового менеджменту, розвитку комерційного кредиту та використання фінансових інструментів.

Науково-технічний прогрес в аграрному секторі національної економіки можливий при умові оновлення матеріально-технічної бази, введення в дію нових та реконструкцію існуючих виробничих потужностей. Нині на селі спостерігається процес інтенсивної деіндустріалізації виробництва. Частка аграрного сектору в основних засобах народного господарства України зменшилась з 22,3 % у 2003 р. до 9 % у 2012 р. Фондооснащеність 1 га сільськогосподарських угідь за 15 років зменшилась у 8,5 а фондоозброність праці – у 6 разів і в більшості агропідприємств продовжує падати.

Активізація інвестиційної діяльності на нинішньому етапі передбачається за рахунок концентрації зусиль на пріоритетних напрямках розвитку АПК, на основі формування національної, галузевих, регіональних та інших інвестиційних програм. Особливе значення серед них має Державна інвестиційна програма розвитку АПК, якою визначено інвестиційні пріоритети на рівні як держави, так і регіонів та враховано зональні організаційно-економічні особливості. Реалізація зазначеної програми спрямована на збереження й модернізацію існуючих та створення нових робочих місць, збільшення зайнятості і підвищення доходів населення, отримання додаткових орендних платежів, активізацію діяльності підприємств та розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, розвиток соціальної інфраструктури села, охорону навколишнього середовища тощо.

Третьою складовою інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки є наукове забезпечення.

Сучасний стан наукової сфери України обумовлений довгостроковим негативним впливом загальноекономічних проблем, пов'язаних зі структурною деформацією економіки країни, домінуванням в ній низькотехнологічних галузей і укладів, виробництв продукції з низьким рівнем доданої вартості, які об'єктивно малосприйнятливі до сучасних наукових досягнень.

Руйнівню вплинула на розвиток наукової сфери некомпетентна державна політика проведення неоліберальних ринкових реформ (приватизація, трансформація бюджетної, податкової, кредитної та інших фінансово-економічних систем) фактично без врахування науково-технологічного фактору та його впливу на ефективність і конкурентоспроможність вітчизняної економіки. У відношенні до науки здійснювалась безперспективна політика «виживання» існуючого науково-технічного потенціалу замість його оновлення та якісного покращення для приведення у відповідність з потребами ринкової економіки.

Отримана у спадок з радянських часів малоєфективна система фінансування української науки за часи незалежності майже не змінилася, залишившись високозалежною від державних коштів. Проте відбулося значне скорочення обсягів інвестування в науку як державою, так і підприємництвом. Розмір інвестицій, які вкладаються у вітчизняну науку, дуже незначний (менше 1% ВВП), що об'єктивно лишає її можливості реалізувати свою функцію ефективного наукового забезпечення інноваційного розвитку економіки, для чого потрібно було б мати наукоємність ВВП понад 1,7%.

Дефіцит коштів, збереження системи базового бюджетного фінансування наукових установ стимулювали значну частину галузевих наукових спільнот до здобування статусу державної академії наук. Внаслідок цього постійно зростає кількість державних академії наук, що абсолютно не відповідає ринковим вимогам, знижує комерційний потенціал української науки, перетворюючи її все більше на витратну галузь. Кошти нерационально розпоршуються по багатьом науковим структурам, значна частина яких працює неефективно і відповідно не має результатів світового рівня.

Застарілість сучасної технологічної бази науки, безвідповідальне ставлення до приведення її у відповідність до сучасних вимог фактично унеможливають проведення в Україні досліджень на світовому рівні без допомоги зарубіжних партнерів, яка часто є небезкорисною: чимало значущих досягнень українських вчених стають інтелектуальною власністю інших країн. Майже половина наукових кадрів України витрачає свій творчий потенціал здебільшого в інтересах зарубіжних замовників.

Політика «виживання» науки без проведення системних заходів щодо її адаптації до ринкових вимог, незатребуваність її вітчизняною економікою призвели до тяжких наслідків. В Україні відбулося найбільше серед країн Центральної і Східної Європи скорочення чисельності наукових кадрів, обсягів фінансування науки, рівня оплати праці. Ці зміни набувають особливо негативного забарвлення в порівнянні зі зростанням чисельності держуправлінців, силових структур та витрат на їх утримання.

Погіршується демографічна структура та якість кадрів науки. З її лав вимиваються здебільшого працівники продуктивного віку. За умов загального скорочення чисельності дослідників, незначного притоку в науку молоді і домінування в складі наукових кадрів науковців старшого віку в найближчі роки може статися серйозна кадрова криза внаслідок природного відтоку з наукової сфери значної кількості нині ще працюючих пенсіонерів.

У країні відсутній дієздатний механізм реалізації визначених державою пріоритетів науково-технологічного розвитку, а також система об'єктивної оцінки ефективності використання коштів, які вкладаються в цю сферу, що не дозволяє сконцентрувати ресурси на підтримку ефективно працюючих наукових колективів і наукових шкіл і забезпечити їх оснащенням сучасною технологічною базою.

Гострою проблемою є наростаючий розрив міждисциплінарних зв'язків і циклу «фундаментальні дослідження – розробки – комерціалізація знань у виробництві». Врешті-решт це призвело до того, що більшість наукових установ стала скорочуватися до реалізації політики консервації і тиражування тематики з метою виживання, а не для розвитку. Тому сьогодні до 75% вітчизняного наукового потенціалу використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань.

У науковій сфері посилюються такі негативні явища, як науковий конформізм, пасивне сприйняття значною кількістю вчених існуючих порядків, некритичність позицій до негараздів, в тому числі до самооцінки свого внеску в науку і покращання суспільного життя. Тому назріла нагальна необхідність у злам негативних тенденцій, що склалися в науковій сфері, спрямованні державної політики на формування якісного нового науково-технічного потенціалу, максимального його використання для переведення вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Для розбудови інтелектуально-орієнтованої економіки і формування знань суспільства Україна повинна мати ефективну науку світового рівня: високопродуктивних науковців, сучасне технологічне оснащення та інформаційне забезпечення їх праці, раціональну організацію науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, розвинуту систему комерціалізації наукових результатів, іншаке кажучи, науку з високим інноваційним потенціалом. Отже, існує потреба в перегляді й актуалізації змісту державної наукової політики, визначеності її доктринальних завдань та стратегічних напрямів, а також у створенні простих, зрозумілих науковцям, владі та суспільству механізмів забезпечення зростання ролі науки та її інноваційного потенціалу в соціально-економічному розвитку країни.

Розглянувши основні складові інноваційно-інвестиційної політики можна побудувати механізм її формування в аграрній сфері економіки (рис. 6).

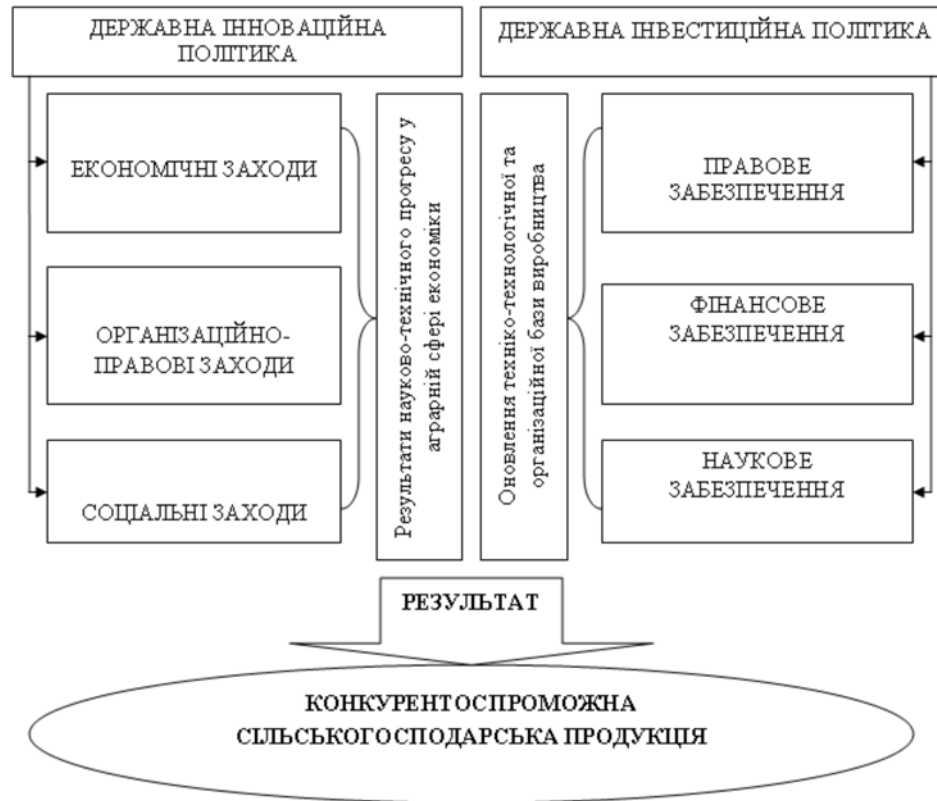

Рис. 6. Механізм формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки

Отже, механізм формування єдиної інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки повинен включати в себе економічні, організаційно-правові та соціальні заходи держави щодо формування сприятливого середовища для здійснення інноваційної діяльності за умови державної фінансової підтримки, яка реалізується в результаті формування правового, фінансового та наукового забезпечення аграрної сфери економіки. В результаті науково-технічного прогресу та оновлення науково-технологічної та організаційної бази виробництва буде забезпечуватися отримання конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Висновки. Механізм формування інноваційно-інвестиційної політики в аграрній сфері економіки включає набір складових, що не можуть існувати окремо одна від одної. Кожна з них характеризує окремий сегмент інноваційно-інвестиційної політики, ефективна діяльність яких призведе до виготовлення конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції.

Держава повинна більш ефективно впливати на інвестиційну діяльність аграрних підприємств проведенням кредитної та амортизаційної політики, наданням фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій, субвенцій, бюджетних позик, а також податковою політикою. При чому функції держави повинні бути чітко визначені, насамперед в результаті створення більш досконалого законодавчого поля щодо діяльності суб'єктів національного агропродовольчого ринку, застосування податкової системи і основних принципів цінової політики, яка б була спрямована на забезпечення еквівалентного обміну, регулювання умов постачальницько-збутової діяльності, збалансування виробництва і реалізації продукції, здійснення діагностики стану конкурентного середовища вітчизняних підприємств та опрацювання організаційно-економічних аспектів відродження технології управління конкурентними перевагами в діяльності вітчизняних підприємств.

Список літератури.

1. Андрійчук В.Г., Зубець М.В. Юрчишин В.В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. – К.: Аграрна наука, 2010. – 140 с.
2. Калашнікова Т.В. Механізм і пріоритети державної підтримки аграрного сектору економіки // Економіка АПК. – 2012. – №8. – С.100-104.
3. Ревенко М. Удосконалення державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки // Економіка України. – 2011. – №12. – С.51-55.
4. Черевко Г.В. Державне регулювання економіки в АПК: Навч. Посібник. – К.: Знання. – 2011. – 339 с.
5. Юрчишин В. До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства // Економіка України. – 2010. – №2. – С.54-62.

References.

1. Andriichuk, V.H. Zubets, M.V. and Yurchyshyn, V.V. (2010), *Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty*, Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine, p.140.
2. Kalashnikova, T.V. (2012), "Mekhanizm i priorytety derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektoru ekonomiky", *Ekonomika APK*, vol. 8, pp.100-104.
3. Revenko, M. (2011), "Udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky", *Ekonomika Ukrainy*, vol.12, pp.51-55.
4. Cherevko, H.V. (2011), *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky v APK*, Znannia, Kyiv, Ukraine, p.339.
5. Yurchyshyn, V. (2010), "Do analizu prychnyn i naslidkiv zanepadu silskoho hospodarstva", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 2, pp.54-62.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2013 р.